

Mitä voi sanoa?

- virikemateriaali aineiston käsittelyyn

Kirjoittajat: Katri Myllylä ja Jonna Tolonen

2012

sanomalehtien liitto

Saatteeksi

Sanomalehtien Liiton julkaisema Mitä voi sanoa? -aineisto käsittelee sanomalehdissä ja niiden verkkosivuilla julkaistuja juttuja, artikkeleita ja mielipiteitä, ja antaa työkaluja sananvapauden ja vihapuheen käsittelemiseksi nuorten kanssa. Aineisto on suunniteltu 15–19-vuotiaille nuorille. Se sisältää kuusi itsenäistä osiota, jotka käsittelevät lähes kahdenkymmenen eri harjoituksen avulla ajankohtaisia sanavapauteen liittyviä teemoja. Aineiston esipuheen on kirjoittanut Julkisen sanan neuvoston puheenjohtaja Risto Uimonen.

Mitä voi sanoa? -aineisto on jaoteltu kuuteen osioon, jotka kukin sisältävät aloituskuvan, kolme otetta sanomalehdissä tai verkossa julkaistuista teksteistä sekä tehtävän jokaiseen tekstiin liittyen. Lisäksi aineistossa on kunkin tehtävän vieressä lyhyt informatiivinen teksti. Tämä Mitä voi sanoa? -aineiston virikemateriaali sisältää myös ylimääräisen seitsemännen osion, joka käsittelee aineiston kansikuvaa ja esipuheita.

Virikemateriaali on tarkoitettu aineiston tueksi. Se sisältää myös johdattelevia tehtäviä eri osioihin. Virikemateriaaliin on valittu asiasanoja, joiden avulla voi hakea lisätietoa verkosta aihealueen käsittelyn tueksi.

Otamme mielellämme vastaan palautetta. Myös uudet tehtäväideat sekä kehitysehdotukset ovat tervetulleita. Virikemateriaalia päivitetään puolivuositain.

Helsingissä 27.4.2012

Katri Myllylä (KM, TaK)

Jonna Tolonen (KM, TaM)

”Mitä voi sanoa?”

kansisivu + sivut 3-5

Käsittävän teeman alustus:

Teemaan voi johdatella esittelemällä sananvapauden ja/ tai vihapuheen määritelmiä esimerkiksi Euroopan neuvoston verkkosivuilta.

Aiheen työstö:

Oppilaat lukevat aineiston sivut 3 ja 5 sekä tarkastelevat aineiston kansikuvaa. He kirjaavat ylös omat ajatuksensa siitä, onko kansikuvan teksti heidän mielestään vihapuhetta vai sananvapautta. Keskustellaan yhdessä oppilaiden muistiinpanojen pohjalta kuvan herättämistä ajatuksista.

Teeman käsittelyä voidaan jatkaa paneelikeskustelulla, jossa oppilaat jaetaan kahden ryhmään: niihin, joiden mielestä kansikuva on vihapuhetta ja niihin, joiden mukaan se on sananvapautta. Oppilaita ohjeistetaan ennen paneelikeskustelua kirjaamaan ylös omat perustelunsa ja miettimään muutamia kysymyksiä muille paneelisteille.

Lisäksi kuvan sanomaa voidaan pohtia eri näkökulmista: miten kuvan sisältö muuttuu, jos kuvaan vaihdetaan sanan ”manner” tilalle joku muu ihmisryhmä (esimerkiksi uskontoon, kansalaisuuteen, ihonväriin, maailmankatsomukseen tai harastukseen liittyvä) vaikkapa ruotsalaiset, stadilaiset tai hipit? Tässä yhteydessä voidaan käsitellä Euroopan neuvoston vihapuheen määritelmästä kohtaa: ”joku levittää, yllyttää, edistää tai yrittää oikeuttaa rotu- ja muukalaisvihaa, antisemistisiä tai muunlaista suvaitsemattomuuteen perustuvaa vihaa.”

ANONYymi MIELENILMAUS
ARGUMENTOINTI
ASENTEET
JULKINEN/YKSITYINEN TILA
KUNNIANLOUKKAUS
MIELIPITEEN ILMAISEMINEN
ROTU- JA MUUKALAISVIHA
SANANVAPAAUS
SENSUURI
VIHAPUHE

”Nuoret vandaalit?”

sivut 6-9

Käsittävän teeman alustus:

Teemaan voi johdatella esittelemällä yleisiä määritelmiä stereotyyppiästä.

Aiheen työstö:

Oppilaat pohtivat pareittain, mitä ihmisryhmää kohtaan heillä itsellään on stereotyyppioita. Mihin nämä käsitykset perustuvat: median välittämiin mielikuviin, omaan kokemukseen vai kenties kuulopuheisiin? Mitä ilmaisuja tarkastellusta ryhmästä käytetään? Ovatko ilmaisut korrekteja? Työparit laativat pohdinnoistaan miellekartan, jossa esittelevät sekä havaitsemat omat stereotyyppiansa että ehdotuksensa omien ennakkoluulojensa haastamiseksi.

Teeman käsittelyä voidaan jatkaa niin, että oppilaat pohtivat mitä ilmaisuja käyttäen nuorisoon liittyviä stereotyyppioita ylläpidetään ja miten niitä voitaisiin muuttaa.

Lisäksi oppilaat voivat pohtia, mitä erilaisia stereotyyppioita (ulkonäkö, sukupuoli, pukeutuminen) heihin itseensä voitaisiin liittää ja mitkä niistä pitävät paikkansa.

ASIATON/EPÄKORREKTI ILMAISU
ENNAKKOLUULOT
ILKIVALTA/VANDALISMI
NEGATIIVINEN UUTISOINTI
NUORISO
NUORISOJOUKKO
NUORISOLAUMA
NUORISOON KOHDISTUVA
HÄIRIKÖINTI
NUORISOTILA
STEREOTYPIA/YLEISTYS
TEINIT

”Oliko se loukkaavaa?”

sivut 10-13

Käsittävän teeman alustus:

Teemaa alustetaan pohtimalla ja määrittelemällä yhdessä käsitteet mono- ja monikulttuurisuus.

Aiheen työstö:

Oppilaat jaetaan pienryhmiin, jotka kirjoittavat/piirtävät posterin siitä, mitä suomalaisuus on ja mistä se muotoutuu. Määritellään esimerkiksi mitä on suomalainen ruoka, harrastukset, tavat ja pukeutuminen. Lopuksi kootaan posterit yhteen ja katsotaan, mitkä asiat toistuvat oppilaiden töissä.

Teeman käsittelyä voidaan jatkaa pyytämällä oppilaita merkitsemään postereihinsa kahdella eri värillä ne asiat, jotka a) on omaksuttu muista kulttuureista tai maista ja b) ovat heidän mielestään ”supisuomalaista” alkuperää. Oppilaat voivat hyödyntää esimerkiksi verkkoa tarkistaessaan tietoja. Onko esimerkiksi peruna suomalaista alkuperää? Mistä alun perin juontaa juhannuksen juhliminen? Mitä asioita suomalaiseen kulttuuriin jää, jos monikulttuuriset vaikutteet karsitaan pois?

Lisäksi voidaan käydä keskustelu siitä, miten kauan Suomi on jo ollut monikulttuurinen maa, kun huomioidaan historialliset vaikutukset vaikkapa kulttuuriimme ja ruokaamme.

ETNISISTÄ RYHMISTÄ UUTISOINTI
IHMISOIKEUDET
MAAHANMUUTTO
MONO- JA MONIKULTTUURISUUS
RASISMI
RASISTINEN UUTISOINTI
VIHAPUHE

”Suunpieksäjien hampaissa”

sivut 14-17

Käsittävän teeman alustus:

Teemaa alustetaan pohtimalla tapoja, joilla voidaan estää kiusaamista.

Aiheen työstö:

Lähtökohtana kirjoittamiselle on aineiston sivulla 14 oleva kuva. Oppilaat kehittävät pienryhmissä kuvan pohjalta tarinan, jonka loppuratkaisu on positiivinen ja joka päättyy kiusaamisen loppumiseen. Sivun 14 kuva ilmaisee yhtä tarinan kohtausta; alkua, keskikohtaa tai loppua. Tarinassa pohditaan kiusaamistilanteen käsittelyä ja purkamista ja etsitään ratkaisua konfliktiin. Tarinat kiinnitetään seinälle muiden nähtäväksi.

Teeman käsittelyä voidaan jatkaa siten, että kukin ryhmä miettii ja kirjaa ylös, mitä taitoja heidän kirjoittamansa tarinan kiusaamistilanteen ratkaisijalta/ratkaisijoilta vaaditaan (esimerkiksi neuvottelutaito, kuuntelemisen taito ja rauhallisuus). Jokainen taito kirjoitetaan yhdelle post-it-lapulle. Kaikkien ryhmien laput kiinnitetään seinälle kaikkien nähtäväksi ja kommentoitavaksi.

Lisäksi oppilaat voivat äänestää, mitkä ovat heidän mielestään kolme tärkeintä taitoa kiusaamiskonfliktin ratkaisemisessa.

ERILAISUUS
HAUKKUMINEN
HENKINEN VÄKIVALTA
HYVINVOINTI/PAHOINVOINTI
KIUSAAMINEN
KIUSAAMISEEN PUUTTUMINEN
KONFLIKTIN RATKAISEMINEN
NIMITTELY
POISSULKEMINEN
SYRJINTÄ

”Sakkoja vai sananvapautta?”

sivut 18–21

Käsittävän teeman alustus:

Keskustellaan luokassa siitä, mitä ihmisoikeudet sisältävät ja merkitsevät.

Aiheen työstö:

Pohtikaa yhdessä, miten esimerkiksi vihapuhe tai syrjintä voi vaikuttaa yksilön ihmisoikeuksien toteutumiseen?

Teeman käsittelyä voidaan jatkaa tarkastelemalla ihmisoikeusjulistuksen artiklaa 19: ”Jokaisella on oikeus mielipiteen- ja sananvapauteen; tähän sisältyy oikeus häiritsemättä pitää mielipiteensä sekä oikeus rajoista riippumatta hankkia, vastaanottaa ja levittää tietoja kaikkien tiedotusvälineiden kautta.” Artikla määrittää yksilön ilmaisun oikeuksia, mutta mikä vastuu liittyy mielipiteen ilmaisemiseen? Mitä voi sanoa – ja mitä ei? Milloin mielipiteen ilmaiseminen voi loukata ihmisoikeuksia?

Lisäksi voidaan pohtia sitä, milloin sensuuri voi toimia ihmisoikeuksien toteutumisen puolustajana ja milloin sensuurin keinoin saatetaan estää ihmisoikeuksien toteutumista?

IHMISOIKEUDET

IHMISTEN ERILAISUUDEN
KUNNIOITTAMINEN

SANANVAPAUDEN RAJOITTAMINEN

SANANVAPAAUS

SENSUURI

SYRJINTÄ

VIHAPUHE

”Väärät (v)aatteet?”

sivut 22–25

Käsittävän teeman alustus:

Teemaa alustetaan tutustumalla yhdessä siihen, mitä Suomen laissa sanotaan kunnianloukkauksesta ja miten se suhteutuu sananvapauteen.

Aiheen työstö:

Henkilön kunniaa voidaan loukata myös viestittäessä verkossa. Pohtikaa pareittain, mitä tarkoittaa hyvätapaisuus kun viestintävälineenä käytetään esimerkiksi sähköpostia, tekstiviestiä, verkkosivuja, keskustelupalstoja tai blogeja. Valitkaa yksi edellisistä viestintävälineistä ja laatikaa kymmenen kohdan ohje hyvälle viestinnälle.

Teeman käsittelyä voidaan jatkaa siten, että laaditut ohjeet kiinnitetään seinälle ja oppilaat voivat kulkea tilassa eri ohjeisiin tutustuen ja kirjaten kommenttinsa sekä kehitysehdotuksensa ohjeen yhteyteen. Lopuksi parit käyvät läpi saadut kommentit ja tekevät mahdolliset muutokset ohjeisiin.

Lisäksi oppilaiden tekemät ohjeet voidaan julkaista esimerkiksi koulun sisäisillä tai ulkoisilla verkkosivuilla muidenkin oppilaiden käyttöön.

HERJAAMINEN

KUNNIANLOUKKAUS

NETTITIKETTI

SANANVAPAAUS

SANANVAPAAUS VERKOSSA

VERKKOETIKETTI

”Koko kurjan elämänsä?”

sivut 26–29

Käsittävän teeman alustus:

Pohditaan yhdessä oppilaiden omien kulutusvalintojen vaikutusta ympäristöön (esimerkiksi hiilijalanjälkeen, ihmisoikeuksien ja/ tai eläinten oikeuksien toteutumiseen).

Aiheen työstö:

Oppilaat pitävät viikon ajan kulutuspäiväkirjaa. Oppilaat saavat itse valita, mistä aiheesta päiväkirjaa pidetään; esimerkiksi ostamisesta, syömisestä tai energian kuluttamisesta.

Teeman käsittelyä voidaan jatkaa niin, että oppilaat lukevat pienryhmissä toistensa kulutuspäiväkirjoja. Samalla he voivat jakaa ideoita siitä, miten kuluttamisessa voisi jatkossa tehdä ekologisempia tai eettisempiä valintoja (esimerkiksi kierrättäminen, luomutuotteet, ekovalinnat).

Lisäksi oppilaat voivat valita kulutuspäiväkirjastaan yhden viikon aikana kuluttamansa tai käyttämänsä tuotteen ja yrittää selvittää sen tuotantoprosessia perusteellisemmin, esimerkiksi etsimällä tietoa tuotantoprosessista ja -olosuhteista.

EETTISYYS
EKOLOGISUUS
ELÄINTEN HYVINVOINTI
ELÄINTEN OIKEUDET
HIILIJALANJÄLKI
IHMISOIKEUDET
KULUTTAMINEN
KULUTUSVALINNAT